

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

DIŞ TİCARETTE KORUMACILIK VE KORONAVİRÜS SALGIN DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE İHRACATIN DURUMU

¹Ertan BECEREN
²Berna BALCI İZGİ
³Emine FIRAT

Özet

Koronavirüs salgın döneminde ülkelerin ihracat ve ithalat trendleri birçok açıdan etkilenmiştir. Kapanmanın olduğu dönemde daralan ekonomiler, düşen güven endeksleri ve yükselen gıda fiyatları endeksi yaşanan ortak ekonomik sorunlar arasında sayılabilir. Türkiye'de yaşanan bu küresel salgından olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Koronavirüs salgını dünya genelinde korumacı ticaret politikaları açısından yeni bir döneme girilmesine neden olmuştur. Salgın öncesi dönemde ABD-Çin ticaret savaşları şeklinde korumacılığın söz konusu olduğu bilinmekle birlikte salgın dönemi zorunlu kapanmalarla devam etmiştir. İhracat yasaklarının küresel değer zincirlerini göz ardı ettiği bilinmesine rağmen bu yasaklar uygulanmıştır.

Bu çalışmada ekonomik krize karşı ülkelerin iş birliği içerisinde hareket etmesi beklense de dünya ekonomilerinin sözü edilen şeffaflığı sağlaması konusunda endişelerin olduğuna dikkat çekilerek, küresel bir iş birliğinin ve ülkelerin bazı sektör ve ürünlerinin desteklenmesi gerekliliği amaçlanmaktadır. Arz zincirindeki en ufak bir düşme Koronavirüs salgınına karşı başarısızlığa neden olmuştur. Salgın hem tüketici kesimini hem üretici kesimini ciddi anlamda etkileyerek bu dönemde arz ve talep şokları yaşanmasına neden olmuştur. Gerek üretimde gerekse tüketimde yaşanan daralmalar, ihracat büyümesini de yavaşlatmıştır. Daralma döneminin dünya genelinde aşı ve benzeri sağlık ekipmanına ulaşma zorluğu nedeniyle azalan ticari fırsatlara neden olduğu da görülmüştür. Çalışmamızın bulgularına göre Koronavirüs salgını öncesinde ABD_Çin ticaret savaşlarında kendisini gösteren sonrasında ise Rusya-Ukrayna savaşının beraberinde getirdiği yaptırımlar nedeniyle ortaya çıkan yapı, küreselleşmenin kısmen sona erdiğini göstermektedir. Bu nedenle korumacı politikaların uygulanması konusunda esneklikler dünya ticareti açısından önemli bir hale gelebilir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, Koronavirüs Salgını, Korumacılık

Protection in Foreign Trade and Export in Turkey during the Coronavirus Epidemic

Abstract

During the coronavirus epidemic period, the export and import trends of countries have been affected in many ways. Contracting economies, falling confidence indices and rising food prices index during the closure period can be counted among the common economic problems experienced. The coronavirus epidemic has led to a new era in terms of protectionist trade policies around the world. Although it is known that there was protectionism in the form of US-China trade wars in the pre-epidemic period, the epidemic period continued with mandatory closures. Although it is known that export bans ignore other global chains, these bans have been implemented. Although countries are expected to act in cooperation against the economic crisis, there are concerns about the transparency of world economies. The slightest drop in the supply chain can cause failure against the coronavirus epidemic. The epidemic seriously affected both the consumer sector and the producer sector, causing supply and demand shocks in this period. Contractions in both production and consumption slowed down the growth of exports.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, e-posta: beceren@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1314-5607

² Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, e-posta: izgi@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8336-5475

³ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, e-posta: firatemine@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8340-3379

The importance of foreign trade has emerged as an undeniable fact in the health and health technologies sector, which is one of the sectors most affected by the epidemic. It has been seen that the contraction period has caused dwindling commercial opportunities due to the difficulty of accessing vaccines and similar healthcare equipment worldwide. Trade in services is among the developing areas and besides a global cooperation, countries will need to support critical sectors and products.

Keywords: Export, Coronavirus Epidemic, Protectionism

GİRİŞ

Koronavirüs salgınının uluslararası ekonomik ve politik alanda ve hükümetler açısından yaygın bir etki bıraktığı alanlardan biri de dijital dönüşümün hızlanması olmuştur. Söz konusu dönem, iş yapış şekillerinden, ticareti korumaya yönelik politikalara ilişkin bilgi edinmenin de hızlandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde ihracat kısıtlamaları, politika dalgalanmaları, fiyat artışları ve hayati tıbbi malzemelerin ticaretini çevreleyen kalite endişeleri söz konusu olmuştur. Öyle ki ihracat kısıtlamaları AB, ABD, Çin ve birçok ülke tarafından kullanılmıştır (Bown, 2021: 31).

Salgın boyunca bu sektörler birbirleriyle sıkı ilişki içerisinde olduğu için maliyetler doğrudan ya da dolaylı olarak hastaların ve vergi ödeyenlerin üzerine kalmıştır. Ülkelerin yerli üretime yönelik çabalarına rağmen Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olan birçok ülke tıbbi malzeme, ilaç, dezenfektan, sabun ve maskeler için yüksek gümrük vergileri uygulamışlardır. Birçok ülke ithalat engellerine ek olarak ihracat engelleri kullanmıştır.

Ekonomik daralma daha çok ihracat kısıtlamalarından kaynaklanmış olup bu yola başvuran ülkelerin başında Suudi Arabistan, Avrupa birliği, Çin, Brezilya ve ABD gelmektedir. 2020 yılının haziran ayından sonra ihracatta büyüme başlamıştır. Yasak ve kısıtlamalar diğer ihracatçı ülkelerinin de bu ekonomi politikasını belirlemesine neden olmuştur. Dünya genelinde 80 ülke ve serbest gümrük bölgeleri Koronavirüs salgını sonucunda ihracat kısıtlamalarına gitmişlerdir (WTO, 2020). Bu ülkelerin içerisinde DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) üyelerinin 46 tanesi bulunmaktadır. Bu ölçülerin büyük bir kısmı geçici olarak açıklanmıştır. İki üye bu kısıtlamaları bırakmıştır. İhracat kısıtlamalarına konu olan ürünler çeşitlilik göstermektedir. Ancak bunların büyük bir çoğunluğunun tıbbi malzeme olduğu söylenebilir.

Gümrükler ve Ticaret Genel Anlaşmasının (GATT) 11. maddesine göre bu tip kısıtlamaların geçici olması gerekmektedir. Daha düşük yerel fiyatlar üretme motifini düşürürken daha yüksek yabancı fiyatlar ihraç etme güdüsünü motive etmektedir. Ancak bunların her ikisi de ürünlerin yerel olarak bulunabilirliğini düşürmektedir (WTO, 2020). Bunun yanı sıra bir ülkenin koymuş olduğu ihracat kısıtları domino etkisi yaratmaktadır. İhracata güvenli ve tahmin edilebilir erişim mümkün değil ise özellikle tarım sektörü için birçok ülke ithalattan kendilerini geri çekmekte ve yerel üretimi tercih etmektedirler. Böyle bir durum genellikle daha düşük arz ve daha yüksek fiyatlarla sonuçlanmaktadır. Uluslararası ticarete çoklu düzeyde şeffaflık konusunda bir yetersizlik söz konusudur. Dünya ticaret örgütünün 13 tane üyesi QR kararı altında yeni ölçümler alınması gerektiğini beyan etmişlerdir. Bir diğer üç üye gıda sektöründe ihracat kısıtlamaları ilan etmiştir. Bu çalışmanın amacı korumacılık ve salgın döneminde ihracat konusundaki etkilerini incelemektir.

1. KORUMACI POLİTİKALARI GEREKTİREN DURUMLAR

ABD ekonomisinde dış ticaretin payı 1980'li yıllarda giderek daha fazla artmaya başlamıştır. Yaşanan bu değişiklikler, ABD hükümetinin ticaret politikalarını da etkilemiştir. ABD hükümeti endüstri yoğunlaşması ya da teknolojik gelişme ve yeniliklerle ilgili endüstriyel politikalarını belirlerken ekonomilerindeki ticaretin payını göz ardı etmemiş, stratejik sektörlerde -yoğunlaşmanın yüksek olduğu veya ileri teknoloji içeren endüstrilerde- yer alan firmalarının çıkarları doğrultusunda ticaret politikalarını belirlemiştir. Uluslararası kapitalizm içerisinde bir hegemonya krizi yaşanıyor olsa da, ABD'nin ticaret partnerleri-Avrupa, Japonya ve Doğu Asya ülkeleri- aktif dış ticaret politikalar yoluyla ihracat fazlası elde ederek, iktisadi büyümelerini hızlandırmış ve ABD karşısında çok ciddi bir rakip olarak boy göstermişlerdir. Yaşanan bu süreç, ticarete serbestleşmenin erdemleri konusunda şüpheler uyandırmış ve ticaret politikalarında aktivizm için rasyonel bir teori arayışına neden olmuştur.

Son yıllarda dünya ticaret piyasasında, özellikle sanayileşmiş ülkelerin dış ticaret yapısında stratejik dış ticaret politikalarının etkili olduğu gözlenmektedir. Pek çok sanayileşmiş ülke hükümeti tarife ya da ihracat sübvansiyonu gibi çeşitli ticaret politikalarıyla kendi yerli firmalarını koruyarak, oligopolistik piyasada oluşan iktisadi rantların (ya da karların) yabancı firmadan yerli firmaya doğru aktarılmasını sağlamakta ve böylece bir başka ülkenin refahı pahasına ulusal refahını arttırabilmektedir.

Korunan yerli piyasa yaklaşımında, klasik bebek endüstri argümanında olduğu gibi, bebek endüstrisi argümanı esas olarak dışsallıklar ve mükemmel çalışmayan sermaye piyasaları varsayımına dayandıran Krugman; yabancı firmalarla rekabet edemeyecek düzeyde olan ve içsel ölçek ekonomisine sahip bir endüstrinin, kendi ayakları üzerinde duracak etkinliğe gelene kadar koruma altına alınması gerekliliği ortaya konulmaktadır. Bu yaklaşımda, geleneksel ticaret teorilerinde olduğu gibi, ithalata rakip üretim yapan endüstrilerin tarife ya da kotalarla korunması ve nihai amaç olarak karların yabancı firmalardan yerli firmalara doğru aktarılması söz konusudur. Brander ve Spencer (1985) modeli, dış ticaret literatüründe pek çok yeni çalışmaya öncülük etmiş ve model farklı boyutlarda geliştirilmiştir. Bu çalışmalarda, Brander ve Spencer modelinin, endüstrinin yapısına, yerli ve yabancı firma sayısına, firmaların maliyet yapılarına, kamu fonlarının alternatif maliyetlerine, diğer oligopolistik sektörler ile korunan sektörün bağlantısına, vb. bağlı olduğu ortaya çıkarılmıştır (Çakmak, 2004: 53-56).

Gelişmekte olan ülkelerde ise gelişmiş ülkelerin aksine bir süreç yaşanmış, dış borç stokunun yüksekliği, bu ülkelerin ekonomik büyüme çabalarının önünde bir engel olarak yer almıştır. Yurtiçi tasarrufların yetersiz olması nedeniyle gelişmekte olan ülkeler yatırımlarını dış kaynaklardan finanse etme yolunu seçmişler ve bu da ilgili ülkelerin dış borç miktarlarını artırmıştır. Artan dış borç stoku reel faiz oranlarını arttırdığından, yatırım oranlarını etkilenmekte ve bu durum gelişmekte olan ülkeleri reel faiz dış borç kısır döngüsü içerisine sokmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik yapı,

ihracat mallarının tarım ürünleri ve emek yoğun mallardan oluşmasına karşın ithal ettikleri malların sermaye yoğun mallardan oluşmasıdır (Çavuş, 2014: 52). Gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu mevcut kurumların zayıf olması da politik gücü kontrol edenleri kısıtlayamamasına yol açmaktadır. Farklı gruplar arasında rant için kavga daha büyük olmakta, kavga sonunda kazançlar daha da artmaktadır. Bu da toplumlarda huzursuzluğa ve ekonomide istikrarsızlığa neden olmaktadır. İyi kurumlar aktörlerin işlemlerini etkin bir şekilde yapmalarını sağlayan bir çerçeve sunarlar; mülkiyet haklarını korurlar ve sözleşmelere uyulmasını sağlarlar; yatırım için istikrarlı fakat rekabetçi bir ortam oluştururlar (Soleymani, 2014: 17).

Buradan hareketle gelişmekte olan ülkelerde yetersiz bilgi, satın alma kararlarının uyarlanmasını zorlaştırırken bunun yanı sıra yeni üreticiler bulmayı da zorlaştırmaktadır. 21 Nisan 2020’de, G-20 Tarım bakanları ihraç kısıtlarının uygulanmaması anlaşması veya gıda ve tarım ürünlerinde ekstra vergilerin konmaması konusunda karar birliğine varmışlardır. Şeffaflığı iyileştirmek için alınabilecek olası önlemler şu şekildedir (WTO, 2020);

- Ulusal düzeyde yeni ölçümlerin sağlanması ve mümkünse bu ölçümlerin ilgili ülkelerin ulusal otoritelerinin web sitelerinde ulaşılabilir olması
- DTÖ uyarınca yeni ihracat kısıtının QR kararına bildirilmesi
- Madde 1.4’ün şeffaflık bildirimine gereğince güncellemelerinin yapılması
- Mümkün olduğunca gerekli bildirimlerin dışında diğer üyeleri ek bilgi ile bilgilendirmek.

GATT, 1994 Anlaşmasınının 11. maddesine göre miktar kısıtlamalarının genel eliminasyonu konusunda ilk paragraf üyelerin herhangi bir yasak veya kısıt kullanmasını yasaklamaktadır. Bazı üyeler DTÖ’ne girişleri ile birlikte spesifik yükümlülükler olarak ihracat vergilerini elimine etmektedirler. Üye bir ülkeye ihracat kısıtlamaları konusunda istisnai hak tanıyan durumlarda vardır.

Madde 11:1 ihracat yasakları veya kısıtlamaları gıda sektöründe kıtlık söz konusu olduğunda veya diğer ürünler için ihracatçı ülkeye geçici ihracat yasak veya kısıtlama hakkı vermektedir. Madde 12’ye göre tarım sektörü için ihracat yasakları disiplinleri gıda ürünleri için yeni ihraç yasakları koyma yetkisi vermektedir.

Üye ülke bu ihraç yasağına dair talep edildiği takdirde bilgi vermek durumundadır. Üyeler madde 20’deki genel istisnalar üzerinden ihraç kısıtlamaları yapmaktadırlar. Koronavirüs salgını sonucunda ihracat kısıtlamasına giden ülkeler içerisinde Avustralya, Bangladeş, Kolombiya, Kosta-Rika, Mısır, AB, Gürcistan, Kore Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Kuzey Makedonya, Tayland ve Ukrayna gibi ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkelerin büyük bir çoğunluğu madde 11:2’nin ve madde 20’nin koşullarını uygulamışlardır (WTO, 2020). Dünya Genelinde Ticarete Uygulanan Müdahaleler şunlardır;

- 2020 yılında uygulanan ticari müdahaleler, dünya mal ticaretinin %13,6’sını kapsadı. Buna karşılık, ticaret reformları %8,2’yi kapsadı

- 31 Ekim 2020 itibariyle, dünya çapında hükümetler tarafından uluslararası ticareti etkileyen toplam 2.031 politika müdahalesi uygulandı. Bu toplam, 2019'un aynı dönemine göre %74 arttı ve ABD-Çin ticaret savaşının başlamasından önceki yıllar olan 2015-2017 ortalamasından %147 daha yüksek idi
- Bu 2.031 politika müdahalesinin yalnızca %27'si (veya 554) ticaret ortaklarına fayda sağladı.
- Ticaret ortaklarında 100 veya daha fazla reformdan ticari çıkarlarının fayda sağladığını gören ülke sayısı 37 iken, 58 ülke ticari çıkarları açısından bu döneme kadar olduğunun 100 katı kadar zarar gördü
- Bu dönemde 43 ülke, mal ihracatının %10 veya daha fazlasının daha kötü pazara erişim koşullarıyla karşı karşıya olduğunu gördü. Sadece yedi ülke, mal ihracatının %10 veya daha fazlasının daha iyi pazar erişiminden yararlandığını gördü
- 2020'nin ilk on ayında 26 ülke, mal ihracatının daha fazlasının daha kötü koşullardan ziyade yurtdışında daha iyi pazar erişimine maruz kaldığını gördü. Geri kalanlar için -170'den fazla ekonomi- mal ihracatlarının çoğu, iyileştirmelerden ziyade dış pazarlara erişimde sorun yaşadı
- Genel olarak, bu yılın ilk on ayında politika müdahalesi, ticaret ortakları için toplam 10.546 pozitif sınır ötesi etki yarattı
- Tıbbi mallar ve ilaçlar üzerinde toplam 110 ihracat kısıtlaması yürürlükte kalmaya devam etmekte olup bunlardan 68'inin kullanımdan kaldırılma tarihi yoktur

Bu yıl 106 ülke, tıbbi ürün ve ilaç ithalatını kolaylaştırmak için toplam 240 reform gerçekleştirdi (Cross-border fallout from pandemic policy overdrive | VOX, CEPR Policy Portal, voxeu.org). Bu konuda özellikle herhangi bir ülkenin zararlı müdahalelerden kendisini koruması gerekmektedir.

Tablo 1. Dünya Genelinde Korumacı Müdahaleler (Alınan Korumacı Politika Önlemlerinin Sayıları)

	Koruma Önlemleri	Serbestleştirici müdahale	Zararlı müdahale
Meksika	15	8	4
Suudi Arabistan	26	5	1
Güney Afrika	22	8	3
Kore Cumh.	38	0	0
Japonya	46	1	0
Endonezya	40	17	4
Avustralya	52	5	14
Çin	37	27	8
Rusya	59	19	2
Fransa	65	9	9
Arjantin	46	38	3
Türkiye	69	13	5
İtalya	73	10	9
Kanada	84	5	5
Almanya	80	8	9
Hindistan	66	28	38
İngiltere	124	16	15
Brezilya	74	79	3
ABD	117	32	43

Kaynak: Simon E. and Johannes F., 2020.

Örneğin, Brezilya’da %47’si ticaret ortaklarına zarar veren toplam 156 politika müdahalesi gerçekleşirken, İngiltere 155 önlem uygulamış ve %80’inin oyun alanını yerli firmalar lehine çevirmiştir. Dikkat çekici bir şekilde, Birleşik Krallık’ın yüzdesi Kanada, Almanya, Japonya, Kore ve Suudi Arabistan gibi ülkeler İngiltere’nin yüzdesini de geçmiştir (Simon E. and Johannes F., 2020).

2020 yılında Rusya, zararlı kriz müdahalelerinin %20’sini aşamalı olarak kaldırmıştır. Çin’in 2020 sonuna kadar zararlı önlemlerinin %29’unu aşamalı olarak kaldırması planlanmaktadır. İtalya ve Meksika için karşılaştırılabilir yüzdeler sırasıyla %32 ve %26’dır. Genel olarak, Kanada, Suudi Arabistan ve Güney Afrika’nın bu yıl empoze ettiği ve ticaret ortaklarına zarar veren politikalarının %95’inden fazlası zamana bağlı değildir.

2020 yılında, G20 üyelerinin 770 Genel Ekonomik Destek önlemi aldığı görülmektedir (küresel ticareti etkileyebilecek sınır içi politika müdahalesini kapsayan DTÖ terminolojisi). Bu tür önlemlerin toplam 679’u, ya iç pazarlarda ya da dış pazarlarda rekabet eden firmalara ticareti bozucu sübvansiyonların farklı türlerinin verilmesini içeriyordu.

Diğer taraftan Şubat 2021 sonunda meydana gelen Rusya-Ukrayna savaşı sonucunda AB, ABD ‘nin Rusya’ya yönelik yaptırımları korumacılığın devam edeceğini ve küresel değer zincirlerinin olduğu bir dünyada bütün tarafların bu durumdan zarar göreceğini göstermektedir.

2. TÜRKİYE’DE SALGIN SÜRECİNDE İHRACATIN DURUMU

Türkiye 2021 yılı itibarı ile dünya ihracat yapan ülke sıralamasında 157,30 milyar dolarlık ihracat ile 33. sırada yer almaktadır (Exports By Country 2021, worldpopulationreview.com). Grafik 2’de 2019 yılından 2020’ye geçilen dönemde ihracat miktar endeksindeki daralma birim değer endeksinden daha belirgin bir şekilde görülmektedir.

Grafik 2. İhracat Birim Değer ve Miktar Endeksleri, Temmuz 2021 [2015=100]

Kaynak: TÜİK.

2021 yılında satın alma gücü paritesine göre ihracatın GSYH'daki payı gelişmiş ülkeler ortalaması %63 iken, bu oran gelişmekte olan ülkeler için %57,5'tur (Tablo 1). Türkiye'de %1,9 olan ihracat payı örneğin Euro bölgesinde %12,1'dir. İhracat artışının sınırlı kalmasındaki en önemli nedenlerden biri döviz kuru oynaklığının etkisidir. İhracatın GSYH'daki payının artırılması gerekmektedir.

Tablo 2. 2021 Yılı İhracatın GSYH Payı (SAGP İle)

2021 (GSYH Payı SAGP'ye Göre)	Sayı	GSYH Payı (%)	İhracat Payı (%)	Nüfus Payı (%)
Toplam Ekonomi	196	100,00	100,00	100,00
Gelişmiş Ekonomiler	40	42,4	63,0	14,0
ABD		15,8	9,6	4,3
EURO Bölgesi	19	12,1	26,7	4,4
Japonya		4,0	3,6	1,6
Gelişmekte Olan Ekonomiler	156	57,5	37,0	85,9
Çin		18,3	12,3	18,5
Hindistan		6,8	2,3	18,0
Rusya		3,1	1,7	1,9
Brezilya		2,4	1,1	2,8
Türkiye		1,9	1,1	1,1

Kaynak: Eğilmez, M., 2021.

2017 yılı sonrasında yükselen sepet kur, ihracat aynı ölçüde artmadığı için ihracat ithalat arasındaki makasın açıldığı görülmüştür. Bu nedenle döviz kurundaki oynaklık ve belirsizlik, ihracattaki kazanımları adeta nötrleyici bir etki bırakmaktadır (Bkz Tablo 2).

Tablo 3. 2015 Sonrası Sepet Kur, İhracat ve İthalat

Yıl	İhracat (milyar \$)	İthalat (milyar \$)	Sepet kur (TL)
2015	151,0	213,6	2,87
2016	149,2	202,2	3,18
2017	164,5	238,7	3,88
2018	177,2	231,2	5,24
2019	180,8	210,3	6,01
2020	169,6	219,5	7,52
2021	207,4	254,1	8,73

Not: İhracat ve ithalat ağustos ayı yıllık gerçekleşmedir. Sepet kur ağustos yıllık ortalamadır.

Kaynak: Dünya Gazetesi,2021, Aktaş, A.

Türkiye'de koronavirüs döneminde ihracatın %42,8'ini, ithalatın ise %56'sını büyük ölçekli girişimlerin gerçekleştirmiş olduğu görülmektedir. Toplam ihracatın %20,4'ünü (1-9) çalışanı olan mikro ölçekli girişimler gerçekleştirmiştir. Hizmet ihracatının ise geneli itibarı ile artış trendinde olduğu söylenebilir. 2019 yılından 2020 yılına geçerken bir düşüş söz konusu olmuştur.

Tablo 4. Hizmet İhracatı

Yıl	Hizmet İhracatı (Milyar \$)
2006	26
2007	29,9
2008	36,9
2009	35,6
2010	36,1
2011	40,8
2012	43,2
2013	58,8
2014	62,2
2015	55,4
2016	46,3
2017	53,4
2018	58,6
2019	63,6
2020	62,9

Kaynak: Hizmet İhracatçıları Birliği.

Türkiye’nin mal ve hizmet ihracatı gayri safi yurtiçi hasılanın 2016 yılında %23,08’i iken hızlı bir ivme ile yükselerek 2019 yılında %32,7’ye kadar yükselmiştir. Koronavirüs salgın döneminde düşüşe geçen mal ve hizmet ihracatı 2020 yılı sonlarına doğru %28,56’ya kadar gerilemiştir (Dünya Bankası, 2021). Çin, Rusya, Güney Kore, Almanya ve İtalya gibi ülkeler yüksek hizmet ihracatı potansiyeli taşıyan ülkeler olarak öne çıkmaktadırlar.

Tablo 5. Sektörel İhracat Rakamları

	2018-2019	2019-2020	Değişim (‘20/’19)	Pay (20)(%)
I. Tarım	23.373.664	24.369.143	4,3	14,4
A. BİTKİSEL ÜRÜNLER	15.338.649	16.350.706	6,6	9,6
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	6.787.841	7.301.341	7,6	4,3
Yaş Meyve ve Sebze	2.260.425	2.731.186	20,8	1,6
Meyve Sebze Mamulleri	1.548.012	1.683.746	8,8	1,0
Kuru Meyve ve Mamulleri	1.416.430	1.399.574	-1,2	0,8
Fındık ve Mamulleri	2.028.385	1.946.989	-4,0	1,1
Zeytin ve Zeytinyağı	282.659	271.182	-4,1	0,2
Tütün	908.417	910.531	0,2	0,5
Süs Bitkileri ve Mamulleri	106.480	106.157	-0,3	0,1
B. HAYVANSAL ÜRÜNLER	2.505.020	2.451.931	-2,1	1,4
Su ürünleri ve orman ürünleri	2.505.020	2.451.931	-2,1	1,4
C. AĞAÇ VE ORMAN ÜRÜNLERİ	5.529.995	5.566.505	0,7	3,3
Mobilya, Kâğıt ve Orman Ürünleri	5.529.995	5.566.505	0,7	3,3
II. SANAYİ	138.189.577	127.645.230	-7,6	75,3
A. TARIMA DAYALI İŞLENMİŞ ÜRÜNLER	12.119.228	11.224.484	-7,4	6,6
Tekstil ve Hammaddeleri	7.919.588	7.286.561	-8,0	4,3
Deri ve Deri Mamulleri	1.665.378	1.333.274	-19,9	0,8
Halı	2.534.262	2.604.648	2,8	1,5
B. KİMYEVİ MADDELER VE MAM.	20.588.207	18.263.488	-11,3	10,8
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	20.588.207	18.263.488	-11,3	10,8
C. SANAYİ MAMULLERİ	105.482.143	98.157.258	-6,9	57,9
Hazır giyim ve konfeksiyon	17.697.030	17.143.441	-3,1	10,1
Otomotiv endüstrisi	30.587.064	25.548.566	-16,5	15,1
Gemi ve yat	1.042.314	1.375.006	31,9	0,8

Tablo 5. Devamı

	2018-2019	2019-2020	Değişim (20/19)	Pay (20)(%)
Elektrik elektronik	11.235.669	11.055.082	-1,6	6,5
Makine ve aksamaları	7.833.008	7.542.789	-3,7	4,4
Demir ve demir dışı metaller ve çelik	8.120.551	8.255.705	1,7	4,9
Çelik	13.813.214	12.675.179	-8,2	7,5
Çimento cam seramik ve toprak ürünleri	3.514.643	3.759.687	7,0	2,2
Mücevher	4.102.699	3.757.744	-8,4	2,2
Savunma ve havacılık sanayi	2.740.694	2.279.027	-16,8	1,3
İklimlendirme sanayi	4.676.093	4.664.483	-0,2	2,8
Diğer sanayi ürünleri	119.164	100.548	-15,6	0,1
III. MADENCİLİK	4.310.206	4.272.391	-0,9	2,5
Madencilik ürünleri	4.310.206	4.272.391	-0,9	2,5
Toplam	165.873.447	156.286.764	-5,8	92,2
İhracatçı Birlikleri Kaydından Muaf İhracat ile Antrepo ve Serbest Bölgeler Farkı	14.959.275	13.227.403	-11,6	7,8

Kaynak: TİM.

Türkiye'nin sektörel bazda ihracat rakamlarına bakıldığında tarım sektörünün payının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu oranların yükseltilmesi kendine yeterlilik anlamında da önem taşıyan bir konudur (Bkz Tablo 5).

Tablo 6. 2019-2020 Dış Ticaret Verileri

Dış Ticaret	2019	2020	Ocak-Ekim
			Değişim (%)
İhracat	149.203	135.658	-9.08
İthalat	172.062	175.915	2.24
Dış ticaret hacmi	321.265	311.574	-3.02
Dış ticaret dengesi	-22.858	-40.257	76.11
İhr/ith karşılama oranı (%)	86,7	77,1	

Kaynak: Sözcü Gazetesi, 2 Kasım 2020.

Yukarıdaki tablodan bakıldığında, aylık bazda toplam ihracat ve dış ticaret hacmindeki eksi yöndeki değişim görülebilmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Koronavirüs salgını döneminde dünya ticaretindeki daralma dünya ekonomik krizler tarihindeki 1929 buhranından sonraki en büyük daralma olarak tarihe geçecektir. Küresel arz zincirleri salgın dönemini kontrol etmede ve savunmada kritik öneme sahip olup, bu süreçte iş birlikleri önemli faydalar sağlamıştır. Salgının küresel ekonomi üzerindeki etkileri çok çeşitli olup tartışılmaya devam etmektedir. Serbest dış ticaret politikalarının sektöre uğraması ile birlikte salgın sonrası riskleri azaltmak için tedarik zincirlerinin yeniden kamulaştırılması veya kısaltılmasını savunan tartışmalar olmakla birlikte küresel ticarete korumacı eğilimler önem kazanmıştır. Koronavirüs salgını sonucu özellikle dünya ticaretinin en önemli ortağı Çin'in üretim kapasitesinin azalması, küresel ithalatçıları Türkiye'ye çekebilecek fırsatlar açısından önem taşımaktadır. Özellikle tarım ve gıda sektöründe ülkelerin kendine yetebilme konusu gündeme gelmiştir. Serbest dış ticaret politikalarının alternatifi olarak korumacı ticaret savaşlarının artmasına neden olmakla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkeler içinde bir fırsat anlamına gelmektedir. Bu bakımdan Türkiye'de de tarım-gıda sektöründe arzın kendi

kendine yeterliliğinin yanı sıra arz güvenliğinin de önemli olduğu görülmüştür. Hükümetler açısından tedarik zincirlerinin dayanıklılığını sağlama konusunda zaman zaman denetimlere ihtiyaç olabilecektir. Firmalar ve hükümetler için küresel ekonominin iyileşme sürecinde kaynak bulmada stratejik mal listelerini yeniden gözden geçirmeleri gerekebilecektir.

Yaşanılan bu zor sürecin ardından hükümetlerin, ticaret ve yatırım politikaları açısından yatırımları destekleyecek ve doğrudan yabancı yatırımları ülkelerine çekebilecek politikaları hayata geçirmeleri daha zor olabilir. Dijital altyapının varlığına rağmen yüz yüze süreçlerle ilgili aksaklıkların kapsamını en aza indirmek ihtiyacı nedeniyle ticareti kolaylaştırma uygulamaları ve yanı sıra korumacı uygulamaların birlikte yürütülmesi ikinci bir alternatif olarak uygulama şansı bulmalıdır.

Dünya ticaretini etkileyen Koronavirüs salgını öncesinde ABD Çin ticaret savaşları adı altında sonrasında ise Rusya-Ukrayna savaşı ile ortaya çıkan yaptırımlarda kendini göstermektedir. Konjonktürü olumsuz etkileyen olaylar tarih boyunca her zaman varolmuştur. Ancak küresel değer zincirleri nedeniyle nehatif dışsallıklardan sadece tek taraflı değil çok taraflı etkileşimler olmaktadır.

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ BEYANI

Çalışmada kullanılan yöntem etik kurul iznini gerektirmemektedir.

DESTEK BEYANI

Bu çalışma herhangi bir kişi veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktaş,A, (2021),”Kur artınca ihracat ta artıyor öyle mi?”,Dünya Gazetesi,26 Ekim 2021.
- Bown, C. P. (2020). Covid-19: Demand spikes, export restrictions, and quality concerns imperil poor country access to medical supplies. R. Baldwin and J. Evenett, Simon (Ed.). *COVID-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won't Work* içinde (ss.31-49). Washington: CEPR Press.
- ISL (2020). *Covid-19 and international trade: Issues and actions from drawing on data from innovative solutions in maritime logistics*. www.isl.org/en/containerindex.
- IATA (2020). *International air transport association*. <https://www.iata.org/>.
- Çakmak, K. H. (2004). Stratejik dış ticaret politikaları. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(7), 48-66.
- Çavuş, Z. (2014). Orta gelir tuzağı: Türkiye örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Eğilmez, M. (2021). *Kendime yazılar*, <https://www.mahfiegilmez.com/>.
- Exports By Country (2021). <https://worldpopulationreview.com/>.
- Hizmet İhracatçıları Birliği (2021). <https://www.hib.org.tr/>.
- Simon, E. and Johannes, F. (2020). *Collateral damage: Cross-border fallout from pandemic policy overdrive*. <https://voxeu.org/article/cross-border-fallout-pandemic-policy-overdrive>.

Soleymani, S. (2014). Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında çok uluslu şirketlerin etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Stelling, A., Berglund, I. and Isakson, H. (2020). How trade can fight the pandemic and contribute to global health. . Baldwin and J. Evenett, Simon (Ed.). *Covid-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won't Work* içinde (ss. 21-31). Washington: CEPR Press.

Sözcü Gazetesi, 2 Kasım 2020.

TİM (2021). <https://tim.org.tr/tr/default>.

TÜİK (2021), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Endeksleri>.

TCMB (2021). [http://tcmb.gov.tr/TCMB Güncesi](http://tcmb.gov.tr/TCMB_Guencesi).

World Population Review (2021). <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/exports-by-country>.

WTO (2020). Export Prohibitions and Restrictions, Information Note. https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/export_prohibitions_report_e.pdf.